

ROBERT KOŁODZIEJ
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Historyczny
ORCID: [0000-0002-3900-6667](https://orcid.org/0000-0002-3900-6667)

KONFERENCJA NAUKOWA „W TRZECZSETNĄ ROCZNICĘ SEJMU NIEMEGO. 1717–2017” W WARSZAWIE

W 2017 r. obchodziliśmy trzechsetną rocznicę Sejmu Niemego. Wydarzenie to na trwałe wpisało się w świadomość historyczną Polaków, będąc nieodłączną częścią edukacji historycznej na poziomie szkolnym i jednym z trzech – obok sejmu lubelskiego z 1569 r. i Sejmu Wielkiego z lat 1788–1792 – najbardziej znanych sejmów okresu staropolskiego. Nie oznacza to jednak, że potoczna wiedza na temat Sejmu Niemego jest zgodna z obrazem wyłaniającym się z zachowanych źródeł. Jest zgoła odmiennie. Niestety, do dziś w obiegowej opinii, a nawet na kartach podręczników można spotkać zupełnie nieprawdziwe i fantastyczne opisy kulis i przebiegu obrad. Dzieje się tak mimo ustaleń historyków, którzy już dawno zdementowali fałszywe informacje o rzekomym wojsku rosyjskim otaczającym miejsce obrad, dyktacie narzuconym sejmującym przez carskiego posła Grigorija Dołgorukiego czy siłowym przymuszeniu parlamentarzystów do milczenia. Tym bardziej należy docenić organizację sesji, której data i miejsce symbolicznie nawiązały do wydarzeń sprzed 300 lat. Konferencja odbyła się bowiem na Zamku Królewskim w Warszawie w dniu 1 II 2017 r. Głównym pomysłodawcą i organizatorem był dr hab. Michał Zwierzykowski, prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a wśród patronów, aktywnie wspierających wydarzenie, znalazły się: Zamek Królewski w Warszawie, Kancelaria Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, Polskie Towarzystwo Badań nad Wiekiem Osiemnastym, Instytut Historyczny im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Muzeum Historii Polski

oraz portal historyczny Dzieje.pl. Aktywnie w organizację sesji włączyło się również Biuro Komunikacji Społecznej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Konferencję otworzył gospodarz, dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie, dr hab. Przemysław Mrozowski, po którym głos zabrał dyrektor Muzeum Historii Polski, dr Robert Kostro. Po powitaniach wspomniany już dr hab. Michał Zwierzykowski odczytał diariusz Sejmu Niemego, autorstwa królewskiego sekretarza Antoniego Sebastiana Dembowskiego, któremu historycy zawdzięczają ogromną spuściznę dotyczącą kilkumiesięcznych rokowań konfederatów tarnogrodzkich z przedstawicielami Augusta II, poprzedzających jednodniowe obrady sejmowe z 1 II 1717 r.

Pierwszą część konferencji rozpoczął dr Krzysztof Link-Lenczowski (Uniwersytet Jagielloński), który przedstawił referat *Na drodze do konfederacji tarnogrodzkiej i Sejmu Niemego*. Omówił podstawowe kwestie związane z sytuacją wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej, która doprowadziła do zawiązania konfederacji, domagającej się usunięcia z kraju wszystkich obcych wojsk, w tym również oczywiście wojsk saskich. Litewski punkt widzenia na rolę i znaczenie wydarzeń poprzedzających Sejm Niemy przedstawił dr Mindaugas Šapoka (Instytut Historii Litwy) w referacie *Konfederacja Wielkiego Księstwa Litewskiego 1715–1716 i jej wpływ na negocjacje przed Sejmem Niemym*. Niezwykle interesujące wystąpienie rzuca sporo światła na wydarzenia na Litwie, które – jak dotąd – nie doczekały się gruntownych analiz. Trzeci z referentów, dr hab. Tomasz Ciesielski, prof. Uniwersytetu Opolskiego, w wystąpieniu *Sytuacja militarna w Rzeczypospolitej w przededniu Sejmu Niemego* zajął się kwestiami związanymi zarówno z konfliktem między konfederatami a armią saską, jak i obecnością na terenie kraju wojsk rosyjskich. Z ustaleń autora wynika, że oddziały saskie zajmowały kluczowe punkty strategiczne w kraju, co dawało im przewagę nad wojskami szlacheckimi. To przekładało się również na mocną pozycję przetargową królewskich negocjatorów. Z kolei wojska rosyjskie, które opieszałe maszerowały przez Wołyń, nie przejawiały jakichkolwiek chęci dotarcia do Warszawy, operując kilkaset kilometrów na wschód od miejsca obrad sejmowych. Pierwszą część konferencji zamknął referat dr. hab. Adama Perłakowskiego (Uniwersytet Jagielloński) *Czy można umrzeć z przepracowania? Udział Antoniego Sebastiana Dembowskiego w rokowaniach z konfederatami tarnogrodzkimi w latach 1715–1716*. Referent przedstawił udział w negocjacjach osoby pozornie drugoplanowej – królewskiego sekretarza, która jednak ma niebagatelne znaczenie dla badań nad konfederacją tarnogrodzką i Sejmem Niemym. Dembowski brał udział niemal we

wszystkich posiedzeniach negocjatorów, przez jego ręce przechodziły wszystkie najważniejsze dokumenty, które skrupulatnie gromadził i archiwizował. Dzięki niemu mamy dziś dostęp do ogromnej ilości akt, dokumentujących drobiazgowo wszystkie posiedzenia stron, projekty, memoriały czy korespondencję.

Drugą część konferencji otworzył dr hab. Robert Kołodziej (Uniwersytet Wrocławski), który przedstawił referat *Sejm Niemy na tle praktyki funkcjonowania staropolskiego parlamentaryzmu*. W swoim wystąpieniu zajął się wszystkimi elementami procedury sejmowej, która obowiązywała nie tylko w trakcie jednodniowego posiedzenia w dniu 1 II 1717 r., ale również podczas trwających kilka miesięcy negocjacji, podczas których przygotowywano projekty konstytucji. Autor omówił też genezę i stosunek szlachty do jednodniowego posiedzenia, które miało zatwierdzić bez sprzeciwów wszystkie wcześniejsze ustalenia obu stron. Profesor dr hab. Wojciech Kriegseisen (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk) w wystąpieniu *Postanowienia Sejmu Niemego w kwestiach wyznaniowych i ich konsekwencje* zwrócił uwagę na powstanie zapisów wymierzonych w innowierców, dostrzegając w nich genezę późniejszej „sprawy dysydenckiej”, wykorzystywanej przez Prusy i Rosję do ingerencji w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej. Kolejny uczestnik obrad, Gintautas Sliesoriūnas (Instytut Historii Litwy) przedstawił referat *Sejm Niemy a rewizja reform ustrojowych zainspirowanych przez litewskich republikantów na przełomie XVII i XVIII w.* Zwrócił w nim uwagę na rolę Sejmu Niemego w procesie reform w Wielkim Księstwie Litewskim, zainaugurowanych sejmem elekcyjnym 1697 r. Wystąpienie było próbą spojrzenia na efekty uchwał z 1717 r. przez pryzmat wcześniejszych postulatów i zamierzeń reformatorskich (przede wszystkim w kwestiach militarnych i skarbowych), pojawiających się na Litwie w początkach XVIII w., zakończonych konkluzją, że nie wszystkie projekty zostały ostatecznie zrealizowane. Drugą część sesji zamknął referat prof. dr. hab. Jerzego Dygdały (Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk) *Realizacja reform skarbowych Sejmu Niemego na przykładzie Prus Królewskich*. Niezwykle interesujące wystąpienie omawiało wprowadzanie w życie reform w prowincji, która podczas obrad 1717 r., poza delegacją miast, nie była praktycznie reprezentowana. Autor szeroko przedstawił zagadnienia związane z wpływem uchwał na autonomię finansową Prus Królewskich, obciążeniem prowincji stałymi podatkami, analizował też wszelkie zagadnienia techniczne związane ze zbieraniem podatków czy dokumentacją finansową.

Trzecią część sesji zainaugurowało wystąpienie dr. hab. Michała Zwierzykowski, prof. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pt. *Geneza*

i konsekwencje reform sejmików w konstytucjach Sejmu Niemego. Autor szeroko zajął się tymi uchwałami, które miały niebagatelny wpływ na funkcjonowanie systemu sejmikowego w Rzeczypospolitej, zwracając jednocześnie uwagę, że nie wszystkie reformy weszły w życie, a rzeczywistość weryfikowała plany ustawodawców. Autor zwrócił uwagę na liczne niedociągnięcia i mankamenty związane z wprowadzeniem stałych podatków, które trudno było w przyszłości naprawić ze względu na postępującą niemoc sejmów. Doktor hab. Urszula Kosińska (Uniwersytet Warszawski) omówiła *Stosunek szlachty na sejmach 1718–1720 do postanowień traktatu warszawskiego i Sejmu Niemego.* Zajęła się w swoim wystąpieniu funkcjonowaniem zapisów „traktatu warszawskiego”, czyli przyjętej ugody między stanami Rzeczypospolitej a królem Augustem II, który m.in. ograniczał władzę hetmanów. Zwróciła przy tym uwagę, że ograniczenia nałożone na hetmanów nie wytrzymały próby czasu i były krótkotrwałym zwycięstwem monarchy, a spór o kompetencje buław ograniczał możliwości Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej, przyczyniając się do wzrostu roli Rosji. Ostatnim referentem była prof. dr hab. Zofia Zielińska (Uniwersytet Warszawski). W wystąpieniu *Echa Sejmu Niemego w pamięci historycznej doby panowania Augusta III i Stanisława Augusta* zajęła się opiniami szlacheckiego społeczeństwa w czasach dwóch ostatnich monarchów Rzeczypospolitej na temat funkcjonowania systemu skarbowo-wojskowego, wprowadzonego konstytucjami z 1717 r. Rekonesans źródłowy przyniósł interesujący efekt, gdyż okazuje się, iż jedynie wąskie elity zauważały, jakie ryzyko pociągała za sobą uchwała o utrzymaniu niskiego jak na XVIII w. etatu wojska. Dla większości narodu polityczne decyzje podjęte w 1717 r. były pozytywne.

Podsumowaniem wszystkich referatów była interesująca dyskusja, w której uczestniczyli nie tylko referenci, ale również licznie zgromadzeni goście. Byli wśród nich zarówno zawodowi historycy, jak i spora grupa pasjonatów historii. Całość konferencji była dokumentalizowana, a pełny materiał filmowy, obejmujący wszystkie wystąpienia, zostanie zamieszczony na jednej z platform internetowych, umożliwiając dostęp wszystkim miłośnikom historii.

Konferencja była wydarzeniem niezwykle ważnym i z pewnością w pełni udanym. Organizatorom sesji udało się zebrać niemal wszystkich historyków zajmujących się problematyką związaną z Sejmem Niemym i konsekwencjami, jakie miał dla dalszych dziejów Rzeczypospolitej. Pozostaje żywić nadzieję, że wszystkie referaty zostaną szybko opublikowane drukiem, stając się pierwszą pełną, opartą na bogatym materiale źródłowym, monografią Sejmu Niemego.